

Sultan Tarlacı

Ömer Hayyam
Kader Çarkı

DESTEK YAYINLARI: 1539

ARAŞTIRMA: 349

SULTAN TARLACI / ÖMER HAYYAM-KADER ÇARKI

Her hakkı saklıdır. Bu eserin aynen ya da özet olarak hiçbir bölümü, yayınevinin yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

İmtiyaz Sahibi: Yelda Cumalıoğlu

Genel Yayın Yönetmeni: Ertürk Akşun

Yayın Koordinatörü: Özlem Esmegül

Üretim Koordinatörü: Semran Karaçayır

Sayfa Düzeni: Cansu Poroy

Sosyal Medya-Grafik: Tuğçe Budak-Mesud Topal

Destek Yayınları: Ocak 2022

Yayıncı Sertifika No. 13226

ISBN 978-625-441-514-2

© Destek Yayınları

Abdi İpekçi Caddesi No. 31/5 Nişantaşı/İstanbul

Tel. (0) 212 252 22 42

Faks: (0) 212 252 22 43

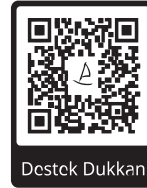
www.destekdukkani.com

info@destekyayinlari.com

facebook.com/DestekYayinevi

twitter.com/destekyayinlari

instagram.com/destekyayinlari

Yıkılmazlar Basım Yay. Prom. ve

Kağıt San. Tic. Ltd. Şti.

15 Temmuz Mah. Gülbahar Cad.

No. 62/B Bağcılar / İstanbul

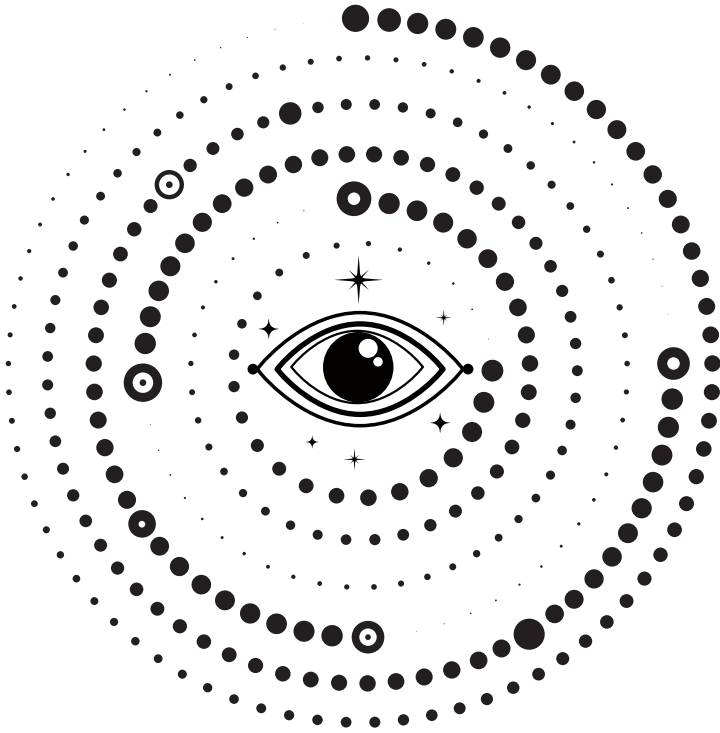
Sertifika No. 45464

Tel. (0) 212 630 64 73

Ömer Hayyam

Kader Çarkı

Sultan Tarlacı

Sevgili eşim Pınar ve çocuklarım Melinda ile Tunahan'a...

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	11
BU KİTAP HAKKINDA	15
ÖMER HAYYAM DA NE NESNEDİR AĞA?	23
Rubailerinden Haberdar Olanlar.....	39
ÖMER'İN DOĞUM VE ÖLÜM TARİHİ	49
Evlilik ve Aşkları	58
Son Zamanları ve Ölümü	60
ASTROLOJİDEN ASTRONOMİYE YOLCULUK	65
Astrolog Hayyam ve Kader Çarkına Bakışı.....	74
Pers, Selçuklu Müneccimliği.....	77
Astronomi, Nevruzname ve Celali Takvimi	85
ZAMAN, MEKÂN VE İNSANIN RUHU	95
Mekânın Ruhu: Horasan.....	102
Mekânın Kalbi: Nişabur	107
Mekânın Sahibi: Selçuklular	110
Vezir Nizamülmülk	124

Nizamiye Medreseleri.....	134
Batıni Hasan Sabbah	138
Haşhaşiler ve Moğol İstilaları.....	144

ÖMER HAYYAM DÖNEMİNDE

TARİHSEL KİŞİ VE OLAYLAR.....	157
--------------------------------------	------------

İNSANIN RUHU: FARS RÖNESANSI.....	163
--	------------

Fars ve İran Şiiri.....	170
-------------------------	-----

ÖMER HAYYAM'IN RUBAİLERİNİN GERÇEKLİĞİ....	179
---	------------

En Eski Yazılı Kayıtlar	184
-------------------------------	-----

Rubaide Kafiye Anahtarı, En Önemli Ölçüt	191
--	-----

Sahte ve Değiştirilmiş Elyazmaları	194
--	-----

Nevruzname: Ömer Hayyam'ın Eseri mi?	198
--	-----

RUBAİLERİN GENEL İÇERİĞİ VE TEMALARI.....	205
--	------------

ŞARAP KULLANIMI, YASAĞI VE SEMBOLİZMİ	223
--	------------

Ömer Hayyam Döneminde Şarap.....	231
----------------------------------	-----

Ömer Hayyam'ın <i>Nevruzname</i> 'sinde Şarap.....	240
--	-----

Nizamülmülk'ün <i>Siyasetname</i> 'sinde Şarap.....	245
---	-----

TASAVVUF VE MİSTİSİZM ARASINDA

ÖMER HAYYAM.....	257
-------------------------	------------

Hayyam'ı Eleştiren Tasavvufçular	268
--	-----

Konuşulamayan İçin Konuşabilmek	272
---------------------------------------	-----

DOĞUBİLİMCİLER VE ÖMER'İN BATI'DA

YENİDEN DOĞUŞU..... 283

Hayyam Kulüpleri 291

Reklamcılık ve Ürünlerde Ömer..... 296

ŞAİR EDWARD FITZGERALD İLE

YENİDEN DOĞAN ÖMER 303

Ve Günümüz... 320

TÜRKİYE'DE HAYYAM'A İLGİ VE ÇEVİRİLERİ 325

ÖNSÖZ

1072 yılında genç bir filozof olan Ömer Hayyam, uzun bir yolculuk sonrası Orta Asya'nın başkenti Semerkant'a geldi. Şehirde dolaşırken, büyük filozof İbn Sina'nın bir öğrencisine saldıran çeteye denk geldi. Hayyam, öğrenciyi kurtarmak için müdahale etti ama onun bir filozof ve sapkın dinsiz kabul edilen dizelerin şairi olarak, ünü şehre kendisinden çok daha önce gelmişti. Kalabalık onun kim olduğunu anladığında, ona sırt çevirmekle kalmadılar, daha da ileri gidip onu hırpaladılar. Hayyam daha sonra, kendisine atfedilen suçlamalar için Semerkant'ın önde gelen kadısı Ebu Tahir'in huzuruna çıkarıldı. Kısıtlamalara ve şeriata uymayan sözleriyle meydan okuyan Ömer'i kınamak yerine tutucu dindar Ebu Tahir onun zekâsını takdir etti ancak Hayyam'ı eleştirel şiirlerini uluorta söylememesi konusunda uyardı. Kadı, filozofa şiirlerini söylemek yerine, kendi güvenliğini tehlikeye atmayacak nükteli ve düşündürücü şiirlerini yazacağı güzel bir defter verdi. Bu defter, on dokuzuncu yüzyılda dünya çapında ün kazanacak ve on yıllar boyunca İngilizce konuşulan dünyada İncil'den sonra en çok basılan ikinci kitap olacak olan Ömer Hayyam'ın rubailerinin başlangıcını belirleyen elyazması olacaktı. Amin Maalouf, tarihi kurgu romanı *Semerkant*'ın açılışında böyle yazar. Tasviri üç açıdan doğrudur: Filozof Hayyam'ın Semerkant'ta Ebu Tahir'in himayesinde öğrenim gördüğü dönem, İbn Sina geleneğinde Hayyam'ın bir filozof

olarak tasviri, rubailerinde dini tutuculuğa gösterdiği entelektüel başkaldırı. Ama elyazmasının *Titanic* gemisinin batışı ile kayıplara karıştığı tam olarak kurgudur. Gerçekle kurgunun harmanlanmasından oluşan bir romanın kurgu kısmı bir süre sonra gerçekmiş gibi kabul edilebilmektedir.

Ömer Hayyam sadece bu gezegendeki akıl almaz hayatın bil-meceleri karşısında şaşkınlığını ifade eden ve hüsrana uğramış bir şair olarak değil, karanlığın güçlerine karşı felsefi ve şiirsel olarak direniş gösteren de bir düşündürür.

Ömer Hayyam'ın en önemli modern tanınırlığı, 1859'da şair Edward FitzGerald'ın *Rubaiyat*'ı, Victoria döneminin boğucu ve umutsuz can sıkıntısından, egzotik bir Epikürcü kaçış olarak yorumunu yayımlamasıyla gerçekleşti. Meraklı bir insanın, söyleyemediği şeyleri Hayyam'ın sözlerinde bulması üzerine yaptığı çevirilerle, unutulmayacak şekilde, tarih sahnesinden kaybolmuş şair Ömer Hayyam'ı tekrar yaşama döndürdü. Bu dönüş hem tüm dünyada oldu, daha da ilginç doğduğu ve çıktığı coğrafyada varlığı bilinmeyen bir şairden haberleri oldu.

Ömer Hayyam'ın bir filozof-matematikçi-astronom olarak tanınmasına ve rubaileri Farsça konuşanlar arasında çok sevilmesine rağmen, FitzGerald'ın *Rubaiyat*'ının popülerleşmesi yoluyla Batıda bir kitle geliştirmeden önce Hayyam geleneksel olarak en önemli Fars şairlerinden biri olarak kabul edilmemişti. Fars edebiyatı, felsefesi, maneviyat ve din kanonunun merkezinde yer alan yine aynı coğrafyadan gelerek Anadolu'da çiçeklerini açmış olan şair Mevlâna idi.

Ömer Hayyam az sayıda risale denilen küçük kitap veya kitapçık yazdı. Bilgisini paylaşmakta ve yazma konusunda İbn Arabi gibi velut değildi. Öğrenci yetiştirme konusunda da çok istekli olmadığı tarihsel kayıtlardan anlaşılmaktadır. Bunlar arasında, notalardaki matematiksel ilişkiler, Öklid ile ilgili matematiksel problemler, geometri/cebir ve farklı değerli metallerin

tartım alaşımları üzerine çalışmaları yer aldı. Takip eden yüzyıllarda, Ömer Hayyam'ın bilimsel çalışmalarının İslam dünyasında tanınması, 14. yüzyılda tarihçi İbn Haldun'un onu tarihin en büyük geometri uzmanı olarak övmesiyle anlaşıldı. Geometrici/ cebirci Ömer Hayyam, 1742'de Avrupada bilinmesine rağmen, Latince tercümelerinin gölgesinde yine her zamanki gibi sanki biraz da istekli, gizli sessizliğinde kaldı.

Ömer Hayyam felsefe konusunda da günümüzde bile hâlâ tartışma konusu olan konularda kitapçıklar yazdı. Belirlenimcilik ve özgür irade, birlik ve çokluk sorunları, varlığın mı yoksa özün mü önce geldiği felsefi sorunları ile boğuştu anlaşılmaktadır. Rubailelerinden geriye felsefi yazıları okunduğunda bir şekilde birbirinin eksikliklerini tamamlar nitelikte oldukları anlaşılmaktadır.

Bütünüyle bakıldığında, Ömer Hayyam'ın dünya görüşü döneminin veya daha önceki filozofların dünya görüşü değildir. Ne dindar ne de dinsizdi, ama bu ayrımında yerinin arafta olduğu söylenemez, söylene bile bulunduğu yerden memnundur. Kendine göre tüm dünya görüşleri unsurlarını kapsayan daha geniş bir bakış açısı geliştirmiştir. Bu hem felsefe hem de tasavvufu içermekteydi ama ikisinin de toplamından çok daha fazlasını ima eder durumdadır. Ancak, onun evrensel ününe yol açan esrarengiz rubaileridir ve aslında onlar Ömer Hayyam'ın zihnin dışarı yansımasını gösteren pamuk şekerleridir; bir o kadar tatlı ama ele alınca hemencecik şekli değişebilecek kadar da narin.

BU KİTAP HAKKINDA

Çoğumuzun dilinde ve meyhane duvarlarında ona Hayyam olarak gönderme yapılır. Ömer adının verdiği o büyüklük ile ihtişam genelde gözlerden kaçır. Hayyam'a farklı bir yönü ile bakmak, avare Hayyam algısını tam ve bütün Ömer Hayyam'a çevirmek için Ömer adını öne çıkartmak gerekir. Hak ettiği yere elbette sadece bu eserle ulaşamayacaktır ama en azından kendi adıma rubailerinden (dörtlüklerinden) algıladığım büyüklüğünü bir şekilde yansıtmak istedim.

Ömer Hayyam'a hangi rubai veya şiirlerin atfedileceği ile ilgilenen tarihçiler (ki bu, modern dünyanın ona duyduğu tek ilgi gibi görünüyor) olduğu gibi içki içtiği pis meyhanelerde şiirlerini dillendirdiği yönünde de onu yerden yere vuranlar oldu. Hatta bazıları onu, doğaüstü varlıkların varlığını inkâr eden, kâfir ve özünde olmayan bir şekilde hümanist olarak da resmetmiştir. Bu eserler daha çok ikinci el hikâyelere ve yanlışlıkla ona atfedilen birçok dörtlüklerinden oluşan varsayımlara dayanır. Bütün bunların sonucunda neredeyse gerçeği ile arası epey açılmış efsanevi bir Ömer Hayyam tipi yaratılmıştır.

Bu eser aslında bir giriş niteliğindedir ve içeriğinin, hatta her bölümünün çok daha ileriye taşınma potansiyeli vardır. Özellikle basit tadımlık olarak değindiğim Kant, Wittgenstein, Heidegger

ve Schopenhauer gibi dev felsefi düşünürlerin Ömer ile bir araya getirilmesi, gelecekte felsefe bölümü öğrencileri için düşünülmesi ve daha da ileriye taşınması gereken oldukça verimli konular arasındadır. Diğer yandan Ömer Hayyam'ın cebirdeki veya matematikteki başarılarına bu kitapta yer vermedim. Bunun bir eksiklik olduğunu biliyorum ama kitabı bütün olarak anlayabilmek, gereksiz konudan uzaklaşmamak için bilinçli olarak dışarıda bıraktığımı söylemek isterim.

Genelde tarihsel kişilerden bahsederken mutlaka doğum (d.) ve/veya ölüm (ö.) tarihlerini parantez içinde vererek, tarihsel zamansal diziminde Ömer Hayyam veya yaşadığı dönemle ilişkisinin daha iyi anlaşılmasını sağlamaya çalıştım. Kitabımda özellikle yaşadığı dönemi hayal edebilmeniz için, sosyal-politik ve Fars şiiri açısından genişçe ele aldım. İçinde bulunduğu ortamlarda muhtemelen ilişkiye geçebildiği insanları genişçe konu ettim. Zaman dizimsel ilişkileri anlayabilmek için de kişiler ve olaylarla ilgili yılları olabildiğince ilgili yerlere yerleştirdim. Ancak, farklı kaynaklarda tarihlerde küçük oynamalar görebilirsiniz bu takvim çevirmenin ve esas kaynaklardaki tutarsızlıkların da özelliğinden kaynaklanmaktadır. Diğer yandan hicri/miladi 467/1075 veya 471/1079 gibi kullanımın okuyucuyu rahatsız edeceğini düşünerek tüm tarihlerde miladi dönüşümleri kullandım. Bu dönüşümlerde genelde bir yıl sapma ileri veya geri olabilmekte ve farklı kaynaklarda farklı tarihler görmeniz bundan kaynaklanacaktır. Aslında, Ömer'den bu yana geçen bin yıla bakıldığında bir iki yıllık tarihsel sapmanın bir önemi de olmayacaktır.

Yazım konusunda tek biçim oluşturma konusunda epey çabaladım. Arapça veya Farsça kökenli olan, yazımında ciddi farklılıklar olan bazı isimleri ve kelimeleri tek biçimli hale getirmek için epey uğraştım. Örneğin Nizamü'l-Mülk, Nizamü'l Mülk ve Nizâmülmülk karmaşası durumlarında, *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*'ndeki kullanımları dikkate aldım.

Arapça veya Farsça kökenli uzun isimlendirme durumlarında, tıpkı Ebü'l-Feth Gıyâsüddîn Ömer b. İbrâhîm el-Hayyâm yerine Ömer Hayyam dememiz gibi, diğer isimler için de benzer bir yol tercih ettim. Örneğin Ebu Ali Kıvamuddin Hasan bin Ali bin İshak et-Tûsî yerine çok bilinen adı olan Nizamülmülk gibi. Yine farklı yazımları olanları şu şekilde sıralayabilirim; Sancar - Sencer, Alparslan - Alparslan, Chahâr Maqâla - Çihar - Çehar makale - Dört Makale, Ebn al-Qeftî - İbnü'l-Kiftî-İbn el-Kiftî, Ebü'l-Qâsem Mahmud Zamağşari - Ebul Kasım Mahmud Zemahşeri, Faqr-ed-Din Râzi - Fahreddin er-Razi, İbn ül-Esir - İbnü'l-Esir, Qoṭb-e Şirâzi - Kutbeddin Şirazi - Sirazi, Emâd-al-Din Kateb Esfahani - İmadüddin el-Kâtib el-İsfahani, Qâzi Neẓâm-ed-Din Esfahâni - Kadı Nizameddin İsfahani, Tarab-Khâna - Tarab-ķana. Bu tür yazımlarda herhangi bir tek biçimlilikten sapma varsa yazarı olarak sorumluluk bana aittir.

Kitap içinde yararlandığım kaynakları hemen her bölümde ayrıntılı verdim. Birçoğu metinde verilen bilgileri desteklemek amaçlı kullanıldı, hepsi okundu ve meraklı okuyucular için kondu. Ömer Hayyam hakkında Türkçe sınırlı kitap, makale ve kaynaklar olduğundan, bölüm sonlarında göreceğiniz üzere ulaşabildiğim tüm yabancı kaynaklardan da yararlanmaya çalıştım. Bu kaynaklar tarihsel olduğundan internet üzerinden Project Gutenberg veya Internet Archive web sayfalarından çoğuna PDF makale ve kitap olarak ulaşmak mümkündür. Bu kitapların tümünü çok büyük merakla okudum, metinleri ve resimleri seçerek alıntılanmaya çalıştım. Özellikle yabancı kaynaklarda yer alan, Türkçe kitaplarda yer verilmeyen Ömer Hayyam ile ilgili noktaları bu kitaba alıp size ulaştırmaya çalıştım. İngilizce kaynaklarda da birçok birbirini tekrar eden hikâyeler tespit ettim. Bütün kaynaklar okuma akışını kırmamak için bölüm sonlarında listelendi. Türkçe olarak Ömer Hayyam adının geçtiği neredeyse bütün kitap ve makalelerin çoğu neredeyse birbirini tekrar

eder niteliktedir. Bu nedenle bu kitapta, okunmaya değer olması için Ömer Hayyam açısından sıra dışı bulabileceğiniz şeyleri de eklemeye çalıştım.

İngilizce kaynaklarda genelde şair ve çevirmen Edward FitzGerald'ın serbest çeviri rubaileri kullanıldığından, bu rubaileri Türkçeye çevirme konusunda ciddi sorunlar yaşadığımı itiraf etmeliyim. Genellikle Sabahattin Eyüboğlu ve diğer Türkçe çevirilerde karşılığını bulmaya çalıştım. Bulduklarımı metinde kullandım ama birçok İngilizce kaynakta geçen rubainin Türkçe çevirisini bulamadığımı söylemeliyim. Bu nedenle anlamlı ve şiirsel olarak Türkçe karşılığını bulamadığımı ilgili yerlerde kullanmadım. Takdir edersiniz ki rubai/şiir çevirmek başlı başına çeviri ötesi bir beceri ve şiirsel bir zihin, bir dil gerektirir.

Onun kişiliğini anlamak için, yaşadığı dönemin önce ve sonrasının, onun karakterini nasıl şekillendirdiğini görmek için dönemin sosyal, bilimsel, siyasal-politik ve tasavvufi-manevi olarak çeşitli yönlerini inceledim. Tarihsel yazımlarda ve biyografilerde, zaman-mekân ve insan çoğu yerde iç içe geçtiğinden, ilişkileri vurgulamak açısından bazı bilgileri tekrar etmek zorunda kaldım ve bunu okurken de göreceksiniz. Bu şekilde okuyanın zihin dünyasında daha iyi bir Ömer Hayyam görüntüsü yaratabileceğimi umdum. Dikkatinizi çekebilecek yazım tekrarları bu nedenledir. Bazı tekrarları da rubailer için yapmak zorunda kaldığımı da söyleyebilirim. Bazı rubailer birden fazla kategoride yer alabildiğinden, ilgili konularda aynı rubaiyi konu bütünlüğü açısından tekrar kullanmak zorunda kaldığım yerler oldu. Bunun suçu bende değil, çok anlamlı yazan Ömer'dedir!

Bu kitabı okurken zaman-mekân-insan ilişkisinden dolayı, sadece baş kahraman Ömer'i değil aynı zamanın ruhunu koklamış diğer dikkat çekici kişilerin de konuyla ilgili yaşam öykülerini, ölümleri, savaşları, işgalleri, şehirlerin de ruhunu

okuyacaksınız ve tam bir tarihsel zaman yolculuğu gibi olacağını umuyorum. Tek tek öğrendiğimiz birçok tarihsel dehanın zihinsel ve mekânsal ilişkide de yan yana olduğunu göreceksiniz. Bu zaman-mekân-insan üçgeninde ise Ömer Hayyam'ın İran değil Selçuklu Devleti'nin Türkçe konuşulan ve özgürlüklerin olduğu mekânlarında, tasavvuf ve mistisizmin heyecan verdiği zamanın ruhunda yeşermiş, korunmuş, büyümüş ve gelişmiş bir deha olduğunu hissedeceksiniz.

İnsanların yaptığı en büyük yanlış, bir ömür yaşamış insanların bir sözüne, bir rubaisine, bir sosyal medya mesajına bakıp onun kim olduğu hakkında hemen her zaman önyargıya varan fikir yürütmektir. Bu sanki koca bir romanın bir sayfasını okuyup, romanın hikâyesini anladığını düşünmektir. İnsanlar zaman-mekân içerisinde şekillenirler ve hepsi ile bir araya getirip kişiyi değerlendirmek daha gerçekçi bir kişiliği anlamayı sağlar. Bu kitabın amacı ve belki de geniş olmasının nedeni bu amacı sağlamak ve Ömer'i hak ettiği tarihsel özel yere bütün olarak yerleştirmektir. Bu bakış açısı eksik olduğunda Ömer'i eksik veya yanlış anlamak kaçınılmaz olacaktır. Bunu yapmaktansa hakkında hiçbir şey yazmamak Ömer için daha iyi olurdu. Bu nedenle zoru seçerek, Ömer'i yaşadığı dönemdeki zaman-mekân içine yerleştirmeye gayret ettim.

Ömer Hayyam günümüz siyasi İran'ın değil, Fars edebi dili ve coğrafyasının şair ve bilim insanıdır. Yaşadığı dönem Selçuklu Devleti'nin yıldızının parladığı zamandır. Her ne kadar Türk olduğunu söyleyemesek de, Mevlana gibi bizimidir ve bizendir. Selçuklu sultanlarının yüzünü görmüş, devletin himayesi altında Ömer Hayyam olabilmiştir. Geçmişe bakıldığında siyasi İran'ın bilimsel ve edebi tarihlerinde ne bir matematikçi ne bir filozof, ne de bir şair Ömer Hayyam yoktu. Ancak oryantalistler Ömer Hayyam'ın üzerine serpilmiş ölü toprağını 1859'da süpürünce ve dünyaya inci gibi parlaklığını gösterdiklerinde İran

kısmen zorunlu olarak onu bir değer olarak sahiplendi. Batı'da bir değer haline neredeyse yüz yıldır gelmişti ve hazır olanı sahiplenmek daha kolay oldu. Diğer yandan aslen Ömer Hayyam, yerleşik siyasi ve ideolojik bir coğrafya olan İran'ın değil, Fars dilinin ruhunun yaşadığı Orta Asya'dan Anadolu'ya uzanan bir zihinsel edebi dilin süzölmüş haliydi. İlginç olarak İran, 1979 devriminden sonra Ömer Hayyam'ın rubailerinin yasaklanmasına da tanık olunmuştur. Bu siyasi İslam'ın yükselişine ve karşıt görüşlere artan hoşgörüsüzlüğüne işaret ediyordu. Yasak, İran Cumhurbaşkanı Muhammed Hatemi (1997-2005) döneminde büyük ölçüde kaldırıldı. Daha sonraları ise iki binli yılların başında Ömer Hayyam, İran Devleti tarafından batıl inançlara ve cehalete karşı savaşılan dini bir figür olarak tasvir edildi.

Aslında uzun zamandır dünyadan siyasi olarak dışlanan İran'ın, Batı'nın Ömer Hayyam sevgisi ve ilgisinden yararlanarak, kendine pay çıkarmaya çalıştığı söylenebilir. Bu konuyu en iyi anlatan kısa ve kayıtlarda olan bir yaşanmışlıktır. İranlı Muzaferreddin Şah (1853-1097) Avrupa'da dolaşırken, Londra'da bulunduğu sırada, *Londra Ömer Hayyam Derneği*, Fars dilini bilen üyelerinden bir heyet oluşturarak şahın yanına gitmişler. Şahtan, Ömer Hayyam'ın Nişabur'daki mezarı üzerine bir türbe yapılması için izin istemişlerdi. Heyet, Ömer Hayyam'ın uluslararası değer ve saygınlığını anlattıktan sonra, İran şahı yanında bulunan danışmanına dönüp "Ağa! İn Omar Heyyam çi çizest?" yani "Bu Ömer Hayyam da ne nesnedir ağa?" diyerek Ömer Hayyam'ı ne kadar bilip sahiplendikleri net olarak tarihe geçmiştir.

Şiirsel olarak Hayyam, temelde adaletsiz bir dünya olarak gördüğü şeye karşı bir protesto sesini temsil eder. Birçok insan onda duymaları gereken bir ses buldu ve öldükten yüzyıllar sonra eserleri, aynı imtihan ve sıkıntıları yaşayanlar için bir sözcü haline geldi. Bu eserdeki yolculuğunuzda alçakgönüllülükle,